

SOCRATES OP DE MANEGE

Een onderzoek naar de socratische dialoog

Bachelor Thesis Filosofie
Marlijn E. Mulder
430980
29-07-2020

Samenvatting

Deze scriptie onderzoekt de relatie tussen onderwijs en de staat door de socratische dialoog in het onderwijs. Hierbij worden de verschillende interpretaties van de socratische dialoog en de visies op de relatie tussen onderwijs en staat van Jacques Rancière's *De Onwetende Meester*, de historische Socrates, Plato's figuur Socrates en Leonard Nelson en volgelingen onderzocht. De scriptie concludeert dat een goed mens een goed burger zijn, niet per se verbonden zijn en dat deze verhouding bepaald wordt door het ideaal dat het onderwijs navolgt.

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE	2
Inleiding	4
<i>Het onderwijs</i>	4
<i>Het onderwijs en de staat</i>	4
<i>De onwetende meester</i>	5
<i>De vier aspecten van vergelijking</i>	6
<i>Opbouw</i>	7
Hoofdstuk 1: De vijf intellectuele lessen van Rancière	8
1.1 <i>Introductie</i>	8
Achtergrond van de tekst	8
Opbouw van het hoofdstuk	8
1.2 <i>De vijf intellectuele lessen van Rancière</i>	8
Les 1: men kan onderwijzen wat men niet kent	9
Les 2 de standaardmethode leidt niet tot emancipatie	9
Les 3 ieder beschikt over gelijkwaardige intelligentie	9
Les 4: De maatschappij van de ongelijkheid	10
Les 5: De emancipator en zijn aap	11
1.3 <i>Rancière & Socrates</i>	11
De staat en haar systeem	12
1.4 <i>De vier aspecten vanuit Rancières oogpunt</i>	12
Relatie onderwijs en de staat	12
De persoon	12
Het onderwijs	13
De les	13
1.5 <i>Conclusie</i>	13
Hoofdstuk 2 Plato & Socrates	14
2.1. <i>Introductie</i>	14
De figuur Socrates – Plato	14
De persoon Socrates - Socrates	14
2.2. <i>Plato</i>	15
Relatie onderwijs en de staat	15
De persoon	15
Het onderwijs	16
De les	17
2.3 <i>Socrates</i>	17
Relatie onderwijs en de staat	17
De persoon	17
Het onderwijs	17
De les	18
2.4 <i>Vergelijking Plato & Socrates</i>	18
Relatie onderwijs en de staat	18
De persoon	19
Het onderwijs	19
De les	19
2.5 <i>Conclusie</i>	19
Hoofdstuk 3 De Socratische Methode	21
3.1 <i>Introductie</i>	21
Nelson en zijn opvolgers	21

<i>3.2 De Socratische Methode van Leonard Nelson</i>	21
Doel van de methode	22
Principes van de methode	23
De Methode in de praktijk	23
Obstakels van de methode	24
<i>3.3 De aanpassingen van Heckmann</i>	24
<i>3.4 De moderne Socratische Methode</i>	25
Relatie onderwijs en de staat	25
De persoon	25
Het onderwijs	25
De les	26
<i>3.5. Vergelijking Socratische Methode met Socrates</i>	26
Relatie onderwijs en de staat	26
De persoon	26
Het onderwijs	27
De les	27
<i>3.6 Conclusie</i>	27
Hoofdstuk 4 Het heikele punt voor Rancière	28
<i>4.1. Introductie</i>	28
<i>4.2. Vergelijking</i>	28
Relatie tussen het onderwijs en de staat	28
De persoon	28
Het onderwijs	28
De les	28
<i>4.3 Rancière en de manège</i>	29
Gelijkenissen in meesters en opvolgers	29
<i>4.4 Conclusie</i>	30
Hoofdstuk 5 Conclusie	31
<i>Introductie</i>	31
<i>De manège</i>	31
<i>Onderwijs voor burgerschap</i>	31
Bibliografie	32

Inleiding

Het onderwijs

Het onderwijs maakt de burger en de burger maakt het onderwijs. Maar wat is goed onderwijs, welke functie dient onderwijs te hebben? Deze vragen houden filosofen al eeuwenlang bezig. Zo ook Plato die in zijn boek *Het Bestel*¹ beschrijft hoe het ideale onderwijssysteem in de ideale staat eruit zou moeten zien: Iedereen leert waarvoor hij of zij gemaakt is. Inmiddels is het denken over het onderwijs niet alleen meer aan filosofen besteedt, maar zijn er meerdere opleidingen en studies die een facet van het onderwijs onderwijzen: De onderwijswetenschappen. Het is niet de taak van filosoof om zich op wetenschappelijk expertise gebied te begeven. Het is wel de taak van de filosofie om het over de achterliggende principes te hebbe. De filosofie houdt zich niet heel vaak bezig met de vraag wat goed onderwijs inhoudt. Plato, Rousseau en vanaf de negentiende eeuw, worden het onderwijs en de vraag ‘Wat is goed onderwijs?’ besproken.

Het onderwijs en de staat

Het onderwijs is onderdeel van de staatsinrichting. Deze relatie vereist van zowel het onderwijs als de staat iets. Voor de staat is het onderwijs van belang omdat ze bepaalt hoe burgers, die onderdeel zijn van de staat, worden opgeleid. Het curriculum is daar een belangrijk onderdeel van. Bekende voorbeelden daarvan zijn vooral te vinden in wat het geschiedenisonderwijs onderwijst. Zo is Poetin in Rusland de beste heerser ooit en hebben wij in Nederland een veranderend canon, waarin sinds dit jaar meer vrouwen zijn opgenomen. De staat houdt zich dus bezig met welk onderwijs, in vorm en inhoud, haar burgers krijgen. Ook bij Plato is in *Het Bestel* het onderwijs van groot belang voor het opleiden van de juiste burgers. Aan het eind van boek VII zegt Socrates dat de ideale staat alleen kan slagen door alle mensen van boven de tien jaar weg te sturen en de overgebleven inwoners op te voeden tot de ideale burgers (*Het Bestel*, pg. 309-310, 541a). Het onderwijs is bij Plato dus ondergeschikt aan het staatsbestel en dat is in moderne tijden nog steeds zo. Alhoewel er geen ideaal meer is, maar vooral het democratisch burgerschap voorop staat.

Aan de andere kant is het onderwijs niet *alleen* ondergeschikt aan de staat. Omdat het onderwijs de taak heeft om mensen op te leiden tot burgers, kan zij, ondanks haar inhoud die bepaald wordt door de staat, met de docent wél iets uitmaken voor hoe het onderwijs gegeven wordt. Uiteraard zijn deze docenten ook opgeleid in een systeem door de staat, maar dat haalt niet de volledige optie weg om een andere weg in te slaan. Daarnaast kan iemand leren door in gesprek te gaan, boeken te lezen, met andere te discussiëren etc. Dit leren is genoeg voor de ontwikkeling van de persoon in kwestie. Maar als deze persoon aan wil tonen dat hij iets geleerd heeft, dan zal hij iets van examinering nodig hebben om aan te tonen dat hij iets geleerd heeft. Die examinering vereist een systeem waarin bepaald wordt wat goed is en wat fout, wat de eisen zijn

¹ Ik gebruik de titel van de vertaling die ik gebruikt heb voor deze scriptie in plaats van het meer regulier ‘De Republiek’ of ‘De Staat’. Dat heeft twee redenen: Allereerst dat ik graag de lijn van de vertaler volg en ten tweede dat ‘een bestel’ een staatsinrichting betekent. In deze scriptie gaat het niet zozeer om de staatsinrichting maar om het systeem van de staat. Om het onderscheid aan te geven met de staatsinrichting die Plato beschrijft, gebruik ik *Het Bestel*.

waaraan iemand moet voldoen en op welke manier. Een bureaucratisch systeem is daardoor onvermijdelijk om het onderwijs (en haar leerlingen) te laten slagen. De relatie tussen het onderwijs en de staat is dus een die van belang is voor de inrichting van beiden. De staat bepaalt wat er onderwezen wordt, en het onderwijs kan onderwijs zijn om dat de staat haar toestaat een bureaucratisch systeem te organiseren. Deze relatie kan ook tot een paradox leiden, wanneer men een ander idee heeft over het onderwijs. Deze paradox ontstaat voornamelijk wanneer het idee van wat 'waarheid' is, verandert. Het onderwijs is afhankelijk van de staat voor haar waarheid. Wanneer iemand zich verzet tegen deze waarheid, kan dat goed gaan op kleine schaal, maar wanneer men probeert dit op grotere schaal toe te passen, dan vereist dat een institutionalisering van dat kleinschalige onderwijs. Dat kan niet tot stand komen wanneer men zich probeert los te maken van het systeem, maar het systeem nodig heeft om op grote schaal te laten zien dat het anders moet. De geschetste situatie zien we terug in de auteurs die in deze scriptie besproken worden. *De Onwetende Meester* van Jacques Rancière geeft ons het startpunt voor een onderzoek van deze relatie tussen staat en onderwijs aan de hand van de socratische methode.

De onwetende meester

Jacques Rancière (1940) schreef in 1987 het boek *De Onwetende Meester: vijf lessen in intellectuele emancipatie*. In dit werk beschrijft hij het werk van Joseph Jacotot (1770-1840) die in 1818 les begint te geven op een school in Vlaanderen. Daar spraken de leerlingen toentertijd Nederlands en geen Frans zoals Jacotot zelf deed. Toch was het zijn taak om de leerlingen Frans te leren. Daarvoor gaf hij ze het boek de 'Telemachus', een op dat moment zeer bekend en veel gelezen werk waarin de avonturen van Telemachus worden beschreven. Deze editie bevatte een Nederlandse vertaling naast het Frans. De leerlingen van Jacotot kregen de opdracht om met dit boek als medium, zichzelf Frans te leren, en dat werkte. Jacotot trok de conclusie dat de leraar zich dus afzijdig moest houden van het leerproces van de leerling. Een radicaal idee omdat op dat moment de norm was dat de leraar zich wel bemoeide met het leerproces. Dat deze bemoeienis niet nodig bleek te zijn, leidde ertoe dat Jacotot het als zijn plicht zag om zijn 'universele onderwijsmethode' te verspreiden.

Rancière vertelt ons niet alleen wat Jacotot op zijn queeste tegenkwam, maar ook hoe deze vorm van onderwijs verbonden is met individuele emancipatie. Deze emancipatie ontbreekt volgens Rancière in het huidige onderwijs. Ook ontbreekt deze emancipatie in het onderwijs ten tijde van Jacotot en in de manier waarop Socrates zijn leerlingen begeleidde. Hij schrijft daarover in de onwetende meester (OWM, 2007 pg. 91):

'De socratische methode van ondervraging die voorhoudt de leerling tot zijn eigen weten te brengen, is in feite de methode van een meester in het africhten.'

Socrates leidt zijn leerlingen dus niet op tot geëmancipeerde burgers, maar laat ze als op de manege, hetzelfde pad volgen (OWM, 2007, 65). Rancière heeft dus een duidelijk probleem met de manier waarop Socrates – zoals weergegeven door Plato – zijn leerlingen begeleidt en opleidt. De hoofdvraag van deze scriptie is: *Heeft Rancière goede gronden voor zijn opvatting dat de socratische methode leidt tot het opleiden zoals op de manege?* Uit deze vraag komen twee onderzoeksvragen voort. Allereerst, *Is de persoon Socrates dezelfde als de figuur Socrates zoals in de dialogen van Plato?* Het lijkt er in *De Onwetende Meester* op dat Rancière geen onderscheid maakt tussen de historische en de

Platoonse Socrates. Wellicht is het dus zo, dat Rancière's kritiek wel geldt voor de Platoonse Socrates, maar niet voor de historische Socrates. Ten tweede vond er in de 19e en 20e eeuw een wederopleving plaats van de socratische methode als lesmethode, voornamelijk voor de filosofie en wiskunde (Enquiring Minds, 2004, pg. 9;10). Het lijkt onwaarschijnlijk dat Rancière niet op de hoogte zou zijn van deze ontwikkelingen dus is de tweede vraag: *Is de Socratische Methode uit de 20e eeuw meer verwant aan de Platoonse Socrates of aan Socrates zelf?* Er zijn voor het beantwoorden van de hoofdvraag twee opties: De socratische methode is dus a) wellicht niet (primair) gebaseerd op de Platoonse Socrates en b) de moderne socratische methode heeft zichzelf verder ontwikkeld en is verder geëvolueerd. Als we een antwoord op beide vragen hebben, kan de hoofdvraag beantwoord worden.

De vier aspecten van vergelijking

Om Rancière, Socrates, Plato en de moderne socratische methode te kunnen vergelijken, worden vier aspecten van de relatie tussen het onderwijs en de staat onderzocht.

1. De relatie van het onderwijs en de staat
2. De persoon die door het onderwijs moet ontstaan
3. Het 'ideale' onderwijs
4. De 'ideale' les

Deze vier aspecten bespreken de relevante onderdelen van de relatie tussen het onderwijs en de staat. Zoals eerder gezegd hebben de staat en het onderwijs een soms paradoxale verhouding, waarin zij die pleiten voor onderwijs buiten het systeem, zichzelf en hun methode niet aan het systeem kunnen onttrekken. Het is daarom relevant om per auteur de relatie tussen het onderwijs en de staat te onderzoeken. Wat moet de staat inhouden? Hoe moet het leven en de maatschappij eruitzien?

Als tweede invalshoek voor dit onderwerp gebruiken we 'de persoon die het onderwijs volgt'. Deze persoon, de leerling, moet aan het eind van zijn schoolcarrière aan een bepaald beeld voldoen. Daarnaast zou ik dit aspect van de vergelijking graag gebruiken om inzicht te geven in de spanning tussen 'goed burgerschap' en een 'goed persoon'. Hoewel deze vaak hand-in-hand gaan, is een 'goed persoon' worden niet altijd onderdeel van het onderwijs. Het is daarom dat ik hier de verschillen wil aanduiden binnen de auteurs.

Het derde aspect van de relatie tussen onderwijs en de staat omvat het onderwijs zelf; wat we het 'ideale' onderwijs kunnen noemen. Dit is hoe het onderwijs er idealiter voor de auteur uit zou zien. Het gaat hier dus niet om een waarheidsideaal, maar om het ideaal van de besproken auteur. Elke auteurs, Rancière, Socrates, Plato en Nelson en Heckmann, hebben een beeld van wat het onderwijs zou moeten zijn; het ideale onderwijs. De vergelijking van de onderwijsidealen van de auteurs, geeft inzicht in de mate van ondergeschiktheid van het onderwijs aan de staat. Deze mate van ondergeschiktheid geeft dan weer inzicht in de relatie tussen het onderwijs en de staat. Het laatste aspect van deze relatie is de les in het onderwijs. Ook hier geldt dat de 'ideale' les, geen waarheidsideaal betreft, maar een ideaal, een streven naar, wat een les zou moeten zijn. Ook hier geldt dat alle auteurs een ideaal aanhouden. Het is in deze ideale les waar ook de leraar een rol krijgt voor de totstandkoming van het onderwijs, namelijk in de inhoud. De verhouding tussen leraar en leerling is hier ook belangrijk. De leraar bepaalt tenslotte wat de leerling geleerd krijgt. Daarnaast bepaalt uiteindelijk de

optelsom van lessen hoe een leerling van school afgaat 'de maatschappij in'.² Een mens is echter altijd onderdeel van de maatschappij, dus deze splitsing van 'leerlingen' en 'burgers' klopt eigenlijk niet. We zouden kunnen zeggen dat leerlingen niet echt actief deelnemen aan de maatschappij voordat ze van school af zijn, maar ook dat lijkt me te kort door de bocht. We zouden wel kunnen stellen dat wanneer men van school afgaat er verwacht wordt dat men actief deelneemt aan de maatschappij. De les is daardoor een fundamenteel onderdeel van het onderwijs en de vorming die daarbij komt kijken. Ze is daarom een invalshoek van de vergelijking omdat een auteur een duidelijk beeld kan hebben van de les eruit moet zien, zonder dat deze een volledig onderwijssysteem heeft bedacht. Ondanks dat deze opdeling van 'les' aan de ene kant en 'onderwijs' aan de andere kant niet altijd zo aanwezig is, denk ik dat dit toch een inzicht kan geven in de onderwijsideeën van de auteurs die minder een systeem hebben gevormd.

De invalshoeken zijn een nuttig middel om de zeer verschillende auteurs – in tijd, beschikbaarheid van bronnen, achtergrond – te kunnen vergelijken op gemeenschappelijke aspecten. Daar moet wel de kanttekening bij geplaatst worden dat deze invalshoeken uiteraard ook anders zouden kunnen zijn. Maar ik denk dat voor dit onderzoek naar de relatie tussen de staat en het onderwijs aan de hand van de socratische methode dit de beste invalshoeken zijn, omdat ze de belangrijkste verschillen voor het onderwijs aanduiden.

Opbouw

De scriptie kent de volgende opbouw: In het eerste hoofdstuk wordt de positie van Rancière uiteengezet. Het tweede hoofdstuk formuleert een antwoord op de eerste onderzoeksvraag: *Is de leer van Socrates te identificeren met wat we daarover in de dialogen van Plato te weten komen?* Deze vraag wordt beantwoord aan de hand van dialogen van Plato en secundaire teksten over Socrates. Dit gebeurt aan de hand van de vier aspecten van de vergelijking. Het derde hoofdstuk zal de tweede vraag beantwoorden: *Is de Socratische Methode uit de 20^e eeuw meer verwant aan de Platoonse Socrates of aan Socrates zelf?* In dit hoofdstuk wordt eerst de 'moderne socratische methode' uitgelegd en toegelicht aan de hand van de sleuteltekst van Leonard Nelson en zijn opvolger Gustav Heckmann. Daarna wordt de moderne socratische methode op de vier aspecten vergeleken met zowel Socrates als Plato. Het vierde hoofdstuk bevat de vergelijking van de uitkomst van de onderzoeksvragen met Rancière's ideeën, waarop een antwoord op de hoofdvraag volgt in de conclusie: *Heeft Rancière goede gronden voor zijn opvatting dat de socratische methode leidt tot het opleiden zoals op de manege?*

² Vooropgesteld dat een mens altijd onderdeel van de maatschappij is. We zouden kunnen stellen dat mens die nog het onderwijs doorloopt, nog niet actief deelneemt aan de maatschappij, maar dat is ook te kort door de bocht. Enfin, het punt lijkt duidelijk, wanneer men van school afgaat wordt er verwacht dat men zich bezighoudt met de maatschappij.

Hoofdstuk 1: De vijf intellectuele lessen van Rancière

1.1 Introductie

Om een grondig begrip te krijgen van Rancières idee over onderwijs en emancipatie wordt in dit hoofdstuk de tekst *De onwetende meester* besproken. *De onwetende meester* is de enige tekst van Rancière die specifiek over onderwijs gaat. Maar ze staat zeker niet los van het andere werk van Rancière. Onderwijs is inherent verbonden met politiek.

Achtergrond van de tekst

Om een idee te krijgen van de ideeën van Rancière is de achtergrond waartegen hij de tekst schrijft relevant om te vermelden. Het Franse onderwijssysteem heeft in mei 1986 te maken met grote studentenprotesten. Deze protesten zijn gericht tegen de ongelijkheid van het onderwijssysteem (Mukhopadhyay, & Narayanan, 2014, pg. 222). In Frankrijk bestaan op dat moment twee onderwijssystemen: een voor de elite en een voor de 'gewone' burger (ISM, 1991, voetnoot, pg. vii-viii). Deze twee systemen leiden tot ongelijke kansen voor jongeren. Naast deze ongelijke kansen, was er ook commentaar op de manier waarop het onderwijs was ingericht. Ook dat was elitair, de Parijse universiteit (ISM, 1991, pg. xi-xii) werd geleid door de hogere klasse. Als gevolg daarvan was er weinig academische vrijheid tot het aandrazen van eigen onderwerpen (ISM, 1991, pg. xvii). *De onwetende meester*, geschreven in 1987, raakt aan deze onderwerpen. Zoals de studenten zich verzetten tegen de elitaire aard van het onderwijs, zo verzet Rancière zich ook tegen het systeem waarin het onderwijs zich bevindt. Aan de hand van Jacotots methode probeert Rancière te laten zien dat we gebonden zijn aan de staat voor het onderwijs. Rancière koppelt het idee van losmaken uit het staatsysteem aan emancipatie. De tekst *De Onwetende Meester* gaat dan ook niet over het ideale onderwijs, maar vooral over emancipatie. Daarmee is deze tekst niet losstaand van het oeuvre van Rancière, want emancipatie is inherent politiek.

Opbouw van het hoofdstuk

In dit hoofdstuk wordt eerst dieper ingegaan op de tekst van *De onwetende meester*. Aan de hand van de vijf intellectuele lessen in de tekst wordt een beeld gevormd van het voor Rancière ideale onderwijs. De begrippen die volgen uit *De onwetende meester* worden gebruikt om het denken van Rancière over de vier aspecten van het onderwijs (relatie staat-onderwijs, de persoon, het onderwijs en de les) te kunnen duiden. De conclusie is een korte samenvatting van het voorafgaande.

1.2 De vijf intellectuele lessen van Rancière

In *De onwetende meester* beschrijft Rancière het verhaal van Joseph Jacotot. De leraar die zijn leerlingen moest leren wat hij niet wist. De tekst beschrijft de principes, de reacties en de uitwerking van de nieuwe methode van Jacotot: De 'universele methode'. Rancière ontleent aan dit verhaal vijf lessen over intellectuele emancipatie. Lessen, die niet altijd direct zijn terug te voeren op Jacotot. Rancière gebruikt het verhaal Jacotot om zijn eigen ideeën de wereld in te brengen. Of misschien zijn Rancières ideeën ontstaan uit het lezen van Jacotots werken. Het is in de gehele tekst niet altijd duidelijk of Rancière aan het woord is, of Jacotot (ISM, 1991 pg. xxii). Rancière *herschrijft* het

verhaal van Jacotot (Deranty, 2010, pg. 35) Het is daarom dat de ideeën van Jacotot zullen worden aangenomen als de ideeën van Rancière.

Les 1: men kan onderwijzen wat men niet kent

Het verhaal van Jacotot die zijn leerlingen een taal leert door hen een tweetalig boek te geven, brengt ons de eerste les: 'Men kan onderwijzen wat men niet kent.' (OWM, 2001, pg. 52). Wanneer de leraar zijn intelligentie buiten de cirkel van intelligentie van de leerling houdt, kan de leerling zelf zijn *wil* aanroeren om tot leren te komen. Zo doet de leraar 'niets' maar heeft leerling toch iets geleerd. De wil van zowel de leraar als de leerling speelt hierin een belangrijke rol. Wanneer de leerling iets *wil* leren, is de leerling daartoe in staat. Wanneer de leraar de leerling iets *wil* leren is de leraar daartoe in staat (OWM, 2007, pg. 50). De kennis van de leraar en leerling hoeft dus niet overeen te komen: men kan onderwijzen wat men niet kent (OWM, 2007, pg. 47).

Les 2 de standaardmethode leidt niet tot emancipatie

De standaardmethode van de leraar en leerling is de leraar die de leerling uitlegt, kennis overdraagt, onwetendheid wegneemt. De leerling krijgt hapjes kennis aangeboden die uit de hand van de leraar gegeten worden, maar niet meer dan dat. De leraar houdt de leerling onder een sluier van onwetendheid en bepaalt daarmee het beperkte uiteindelijke kennisniveau van de leerling (OWM, 2007, pg. 59). Dit om het eigen voetstuk van de alwetende niet te hoeven verlaten. Wanneer de leraar zegt: 'Daar ben jij nog niet klaar voor', bevestigt dat de onwetendheid van de leerling. De leerling zegt: 'Ik begrijp het', maar heeft alleen begrip en geen kennis (OWM, 2007, pg. 59; 61). De leerling die *begrijpt*, begrijpt alleen doordat hem de kennis is uitgelegd. Hij heeft daarmee niet zelf de kracht om tot inzichten te komen die verder gaan dan begrijpen alleen. Wanneer de leerling zich verder ontwikkelt en misschien zelf ook leraar wordt, kan hij zich dus niet ontdoen van deze vicieuze cirkel van onwetendheid: Ze wordt in stand gehouden doordat ze haar mensen opleidt in hetzelfde systeem. Zij die opgeleid worden, zijn dan weer onderdeel van hetzelfde systeem. Zou houdt het systeem zichzelf in stand. (OWM, 2007, pg. 60-61). De methode van de alwetende leraar, leidt niet tot emancipatie. Emancipatie is het gebruik van de eigen intelligentie (OWM, 2007, pg. 71).

Les 3 Ieder beschikt over gelijkwaardige intelligentie

Om te kunnen onderwijzen wat men niet weet, is een uitgangspunt nodig dat dit ondersteunt. Het uitgangspunt voor Jacotot is dat iedereen beschikt over een gelijke intelligentie. (OWM, 2007, pg. 89) Dat betekent niet dat de uiting van die intelligentie van iedereen gelijk is, integendeel, het is heel logisch dat iemand meer weet over het een dan het ander, want leren hangt samen met de *wil om te leren*. Deze wil bepaalt onze aandacht en aandacht bepaalt hoe veel we ergens van *willen weten* (OWM, 2007, pg. 87-89). Iedereen heeft een wil die zichzelf wil ontwikkelen. Het is daarom dat de wil op zoek is naar iets om zich mee bezig te houden door middel van interesse. Maar het is uiteindelijk de wil die onze gelijke intelligentie bepaalt; als de wil in iedereen gelijk is, dan kan iedereen dus leren. De arme vader kan met zijn wil zijn zoon alles leren, als ze maar uitgaan van deze gelijkheid van intelligentie, oftewel de gelijkheid van de wil. Dit is het principe waar 'men kan onderwijzen wat men niet kent' op is gebaseerd.

Les 4: De maatschappij van de ongelijkheid

Rancière stelt dat we leven in een maatschappij van ongelijkheid. Allereerst omdat ons volledige maatschappelijk systeem gebaseerd is op het imiteren van andermans kennis, daar goed in worden, waardering voor krijgen en dan zelf de rol van leraar toegewezen krijgen (OWM, 2007, pg. 47). Deze levensloop houdt zichzelf daardoor in stand. We kunnen ons voorstellen dat het moeilijk is om het geleerde achter ons te laten en te veranderen. Daarnaast wordt er in het onderwijs nog wel degelijk uitgegaan van de achtergrond van een leerling om te bepalen of die in staat zou zijn om te leren. Ook ten tijde van Jacotot hadden de rijken betere toegang tot onderwijs dan de armen (OWM, 2007, pg. 139). Het lijkt daarom op het eerste gezicht goed om te proberen de beginprincipes van de ‘universele methode’ (later omgedoopt tot ‘panecastische methode’) te verspreiden en te proberen die te laten doordringen in de gehele maatschappij. Niets is minder waar. Het is in het verhaal van Jacotot niet haalbaar om de methode op grote schaal in te zetten. Dat kan alleen door momentopnames (OWM, 2007, pg. 124). Het doorvoeren van gelijkheid in de maatschappij zal op weerstand stuiten, want zoals eerder gezegd, is het heerlijk om op het voetstuk van de alwetende te mogen staan. Rancière noemt degenen die zich in het systeem een comfortabele positie hebben verworven: de autoriteiten. Zij zullen niet snel geneigd zijn om zich toe te leggen op de universele methode en de daarbij behorende principes, omdat die hun positie in de maatschappij ondermijnt.

Belangrijker dan de onwil van de autoriteiten om tot inzicht te komen, is de achterliggende politieke gedachte van Rancière. Voor Rancière is politiek altijd een beweging naar iets toe. In zijn geval gelijkheid. Als politiek de beweging naar de gelijkheid toe is en zoals we net gezien hebben, dan wordt de maatschappij de politiek. Het is deze politiek van ongelijkheid die de assumptie van gelijkheid in zich draagt. Een maatschappij, die politiek is, kan dus niet gelijk zijn. De beweging naar de gelijkheid toe constitueert de politiek. Wanneer er geen beweging is, dan zou politiek dus niet hoeven bestaan en dus zou de maatschappij niet bestaan. (Mukhopadhyay, & Narayanan, 2014, pg. 226-227).

Het is daarom beter om niet een gelijkwaardige maatschappij na te streven, maar gelijkheid van de mensen zelf. Volgens Rancière heeft de redelijke mens de capaciteit om zich van het juiste, redelijke pad, af te begeven zonder zichzelf te verliezen in de ongelijkheid van de maatschappij. Want, zo zegt Rancière, ‘de mens is eerst mens en dan burger’ (OWM, 2007, pg. 132). We moeten dus de gelijkheid van de mens nastreven en niet gelijkheid in de maatschappij (OWM, 2007, pg. 156). Maar hoe kunnen we gelijkheid tussen de mensen onderling hebben terwijl die gelijkheid in de maatschappij niet bestaat? De mens is dan wel eerst mens, maar is ook onderdeel van deze maatschappij.

De redelijke mens, de mens die zich bewust is van de gelijkheid van intelligentie en daarnaar handelt, is dus de mens die zich toelegt op het vinden van waarheid. Door zich toe te leggen op de gelijkheid van intelligentie gebeurt dit vinden van waarheid bijna automatisch. Daar vinden we in les één al de eerste voorbeelden van, in plaats van alleen te begrijpen, behoudt de geëmancipeerde mens zijn mogelijkheid om zichzelf te overwinnen (OWM, 2007, pg. 119). Omdat de geëmancipeerde mens kan *kiezen* voor het al dan niet vinden van de waarheid, kan de mens, na de keuze gemaakt te hebben de waarheid onderzoeken. De geëmancipeerde mens die zich bezighoudt met het vinden van waarheid wordt een redelijk mens. Deze redelijke mens kan even afwijken van de waarheid, onderwijl een oog houdend op de waarheid waar ze vandaan is gekomen.

Deze afwijking van de waarheid is voor Rancière geen afname van redelijkheid en daarmee emancipatie, maar juist een voorbeeld van hoe de redelijke mens zich beweegt in het maatschappelijk veld. Het vinden van de waarheid is geen gemakkelijke weg die de redelijke mens moet afleggen (OWM, 2007, pg. 120-121).

Les 5: De emancipator en zijn aap

Voor Jacotot lijkt in het eerste deel van het boek dit vinden van de waarheid voorspoedig te gaan. Het eindigt Jacotot en zijn methode minder goed. De emancipator, Jacotot wordt eerst met grote vreugde door mede onderwijzers en staatsmannen ontvangen en trekt met zijn nieuwe methode ook de nodige volgelingen aan (OWM, 2007, pg. 55). Dat is tenslotte de taak van de emancipator: vertel aan iedereen dat ze gelijkheid van intelligentie bezitten en dus kunnen onderwijzen wat ze niet kennen (OWM, 2007, pg. 129). Maar, wanneer het College van de nieuwe onderwijswetenschappen (*société des méthodes*) interesse toont in de universele methode, zegt hij de commissie duidelijk dat zij zijn methode niet begrepen hebben (OWM, 2007, pg. 139): De universele methode is niet voor de instituten, maar voor de individuen; ze is niet te institutionaliseren, om de simpele reden dat een institutionele methode over gelijkheid van intelligentie per definitie ongelijk zou zijn. Een systeem met het ene ideaal is niet in staat om een tegenovergesteld ideaal te onderwijzen. Dat heeft twee redenen. Ten eerste: in het geval van Jacotot stelt het instituut dat een methode onderdeel moet worden van het onderwijs. Het instituut dwingt haar uitvoerders om zich naar de methode te schikken. Dat kan ze alleen dwingen omdat ze een machtspositie heeft en een machtspositie is impliciet een ongelijke verhouding. Dit is het eerste bezwaar van Rancière (OWM, 2007, pg. 145-147; pg. 149-150). Daarnaast vraagt de invoering van deze methode dat de leraren die nu uit het principe van ongelijkheid onderwijzen, dat vanuit het principe van gelijkheid moeten doen, iets wat niet bij hun huidige rolpatroon past; ze zouden niets kunnen met een methode die gelijkheid als uitgangspunt heeft, omdat hun positie bepaald wordt door de ongelijkheid. Zij kunnen wel methoden overbrengen, maar niet hun denken veranderen. De methode van gelijkheid heeft dan in het klaslokaal niet het effect dat het wel heeft buiten datzelfde lokaal. De methode probeert een plaats te veroveren in een maatschappij die haar niet kan plaatsen in haar systeem. Daardoor is de methode van tevoren gedoemd dood te bloeden (OWM, 2007, pg. 154). De methode van de emancipator kan niet verder zonder de emancipator. Ze verhongert doordat de bodem waarin ze geplant wordt, niet de juiste voeding bevat en haar dus verstoot. De universele methode is daarom verdwenen uit het modern onderwijs, ze kon er geen plaats veroveren, maar ze is niet in het geheel verdwenen. (OWM, 2007, pg. 133; pg. 162).

1.3 Rancière & Socrates

Nu we inzicht hebben verkregen in de vijf intellectuele lessen die Rancière ziet voor emancipatie, kunnen we ons onderzoek richten op wat er voor Rancière op het spel staat met de methode van Socrates. Zoals eerder gezegd stelt Rancière dat Socrates zijn leerlingen tot de waarheid leidt, maar dat doet via een pad wat ze uit zichzelf nooit hadden kunnen vinden (OWM, 2007, pg. 65). Het vinden van waarheid bij Socrates is volgens Rancière geen emancipatoire exercitie, maar een die hoort bij de autoriteiten, de 'Oude Meester' (OWM, 2007, pg. 61-62). Door Socrates te gebruiken als voorbeeld van zo'n 'Oude Meester', bekritiseert Rancière de Socrates zoals die bekend is door

Plato. Of hij ook hetzelfde zou denken over de historische figuur Socrates, staat centraal in deze scriptie. Om die vraag te beantwoorden, moet eerst Rancières probleem met de staat en haar systeem worden toegelicht.

De staat en haar systeem

Voor Rancière is politiek altijd de beweging *naar emancipatie toe* (Citton, 2010, pg. 32). Dat is een terugkerend thema in het oeuvre van Rancière. Hij probeert aan de hand van zijn interdisciplinaire teksten zich te onttrekken aan een systeem van ongelijkheid, een systeem waarin 'Oude Meesters' overheersen. Rancière vindt in Jacotot een lotgenoot die zich ook probeert te onttrekken aan het systeem. Maar, het is niet mogelijk om zichzelf volledig los te zien van het systeem, we zijn en blijven er altijd onderdeel van. Rancière die zich met zijn teksten probeert los te wurmen uit de academische wereld en de daarbij horende verplichtingen, heeft tegelijkertijd zijn erkenning te danken aan datzelfde systeem. Daarnaast kampt Rancière niet alleen met een staatssysteem om zich uit los te maken, maar ook met een traditie waar hij zich los van wil maken: De Westerse traditie die begint bij Plato. Maar, ook dit is een gedoemd project. Zoals Rancière ook het staatssysteem te danken heeft voor zijn roem en mogelijkheden, zo heeft Rancière ook Plato nodig om zich tegen af te kunnen zetten. Het is daarbij verder opvallend dat we van Plato niet kunnen zeggen of Socrates zoals afgebeeld door Plato echt bestaan heeft. De ideeën van Plato en Socrates lopen in de dialogen door elkaar. Maar, we kennen Socrates, doordat Plato hem opvoert. Rancière volgt hier Plato, in *De Onwetende Meester*, weten we niet of Rancière aan het woord is of Jacotot, maar we kennen het verhaal van Jacotot omdat Rancière hem opvoert. Er bestaat dus voor Rancière een spanning tussen wat de staat is en wat ze zou moeten zijn. In de vier aspecten van het onderwijs, wordt dit meer toegelicht.

1.4 De vier aspecten vanuit Rancières oogpunt

Relatie onderwijs en de staat

Zoals hierboven beschreven is voor Rancière de maatschappij een uiting van de constante beweging om tot gelijkheid te komen (Citton, 2010, pg. 32) Dat idee gaat uit van een subject dat zich in een context bevindt; in de verbinding, vindt zowel de ongelijkheid als de gelijkheid plaats. Het onderwijs speelt een essentiële rol in hoe burgers opgeleid worden. Die opleiding gebeurt ook voor de staat. De vraag of een goed burger ook een goed persoon is, kan niet zo direct beantwoord worden. Rancière heeft geenszins een ethiek voor ogen wanneer hij schrijft over emancipatie. Wel is het de persoon zelf die uiteindelijk bepaalt in hoeverre de emancipatie tot stand komt: door de mate van wilskracht.

De persoon

Deze wilskracht van de persoon kan worden opgevat als een druk om te presteren. Als het aan de wilskracht van het individu ligt dat men 'mislukt in het leven' is dat volledig aan het individu te wijden. Maar dat is niet wat Rancière probeert te laten zien; zijn notie van wilskracht is zonder prestatiedruk. Die prestatiedruk wordt opgelegd door de Ander, en die verhouding wil Rancière ontdoen van de ongelijkheid (Citton, 2010, pg. 31). In plaats van de mislukking van de persoon alleen toe te schrijven aan het gebrek aan wilskracht is er bij Rancière ook bewegingsruimte waarin verwacht wordt deze methode te gebruiken. Emancipatie van de persoon is niet alleen een taak van de persoon zelf, maar van de gehele maatschappij.

Het onderwijs

Het laatste deel van *De Onwetende Meester* beschrijft dat een systeem voor het onderwijs vanuit de methode van Jacotot geen grond zou vinden in de maatschappij. Toch leidt het onderwijs van Jacotot tot geëmancipeerde burgers. Het onderwijs heeft als doel om de mens op te leiden tot geëmancipeerde burger. Maar, het systeem is gebaseerd op ongelijkheid, dus kan dit onderwijs niet geïnstitutionaliseerd worden; ze kan alleen verspreid worden door individuen. Rancière moet hier erkennen dat het systeem niet te ontsnappen is en dat het door anderen is, dat ideeën buiten het systeem kunnen overleven, zoals Rancière ook bij Jacotot heeft gedaan. Rancière zet dus uitdrukkelijk geen compleet systeem voor het onderwijs uiteen, maar beschrijft een lesmethode.

De les

De universele methode heeft als begin het idee dat men kan onderwijzen wat men niet kent. Dit is op het eerste gezicht een paradox. Hoe kan iemand iets onderwijzen als hij het zelf niet kent en hoe kan iemand onderwezen worden als niet bekend is wat onderwezen wordt? Dit vormt voor Rancière geen paradox omdat het uitgangspunt van de methode belangrijker is dan de methode zelf: Iedereen beschikt over een gelijke intelligentie. Door dit als uitgangspunt te nemen, becommentarieert Rancière impliciet het bestaande systeem in de maatschappij. De les van Jacotot is er een die als voorbeeld dient, voor hoe zowel ideeën buiten het systeem dus bijna niet kunnen overleven als dat ze wel kunnen bestaan en waardevol zijn.

1.5 Conclusie

Rancière gebruikt de principes van Jacotot om een groter punt aan de kaak te stellen: de ongelijkheid van de maatschappij *an sich*. Om die ongelijkheid te kunnen weerstaan zal men moeten worden gevormd tot geëmancipeerde burgers. Het doel van het onderwijs is deze opleiding. Het onderwijs leidt dus op tot geëmancipeerd burgerschap. Het lost daarmee niet het probleem van de ongelijkheid van de maatschappij op, maar stelt de mens wel in staat om zichzelf te verwezenlijken in een ongelijke maatschappij. Welk doel het onderwijs heeft bij Plato en Socrates, volgt in het volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 2 Plato & Socrates

2.1. Introductie

In dit hoofdstuk wordt de verhouding tussen de *figuur* Socrates en de *persoon* Socrates onderzocht. Door de verschillen te onderzoeken kan een antwoord gegeven worden op de vraag: *Is de persoon Socrates dezelfde als de figuur Socrates zoals in de dialogen van Plato?* De daaruit volgende hypothese voor dit hoofdstuk is dan: *De figuur Socrates is niet dezelfde als de persoon Socrates.* Om deze hypothese te onderzoeken worden de figuur Socrates en de persoon Socrates eerst uit elkaar gehaald en daarna vergeleken aan de hand van de vier aspecten. Omdat Plato de figuur Socrates opvoert en tweemaal Socrates tot verwarring leidt, zal Plato opgevoerd worden om de figuur Socrates te representeren. Eerst volgt een beschrijving van Plato's ideeën van de relatie tussen het onderwijs en de staat; dan wat een persoon zou moeten zijn; hoe het ideale onderwijssysteem zou moeten worden vormgegeven; en als laatste, hoe de ideale les eruit moet zien. Daarna volgt wat we weten van Socrates' ideeën op dezelfde vier aspecten voor het onderwijs. Tenslotte volgt de vergelijking van Plato en Socrates waarna de uitkomst van de hypothese wordt besproken in de conclusie.

De figuur Socrates – Plato

Plato (in het oud-Grieks Πλάτων (427-347 v.Chr.)) was een leerling van Socrates en wijdde na een korte omzwerving zijn leven aan de filosofie. Plato is een van de belangrijkste filosofen voor de Westerse filosofie traditie zoals die nu nog steeds bestaat. Terwijl Socrates zelf weigerde om iets op te schrijven, deed Plato dat wel, en wel met in de hoofdrol Socrates. Bijna alle teksten die zijn overgeleverd van Plato hebben de dialoogvorm. Dat betekent dat in plaats van een tekst te richten aan de lezer, zoals deze tekst doet, de tekst een situatie beschrijft waar de lezer deel van is: Er wordt een dialoog gevoerd, het is alsof we bij de anderen aanwezig zijn. Deze dialoogvorm is een stilistische keuze die we zeker niet alleen bij Plato zien, ook met name Aristoteles gebruikte deze vorm net als Cicero. Een recenter voorbeeld is *Dialogues Concerning Natural Religion* van Hume.

De reden voor hen was om zich kritisch te uiten over voornamelijk het geloof, zonder dat ze daar zelf de verantwoordelijkheid voor hoefde te nemen (Greenblatt, 2011, pg. 227). Er zijn echter geen aanwijzingen dat Plato dezelfde overwegingen had (Kraut, SEP, 2017). Hij was namelijk een gerespecteerd burger van Athene die in 387 v.Chr. uiteindelijk de School van Athene stichtte (Kraut, SEP, 2017). Opvallend in het oeuvre van Plato is wel dat in bijna elke dialoog Socrates wordt opgevoerd als hoofdpersoon. Socrates is ook verreweg het meest aan het woord. Het is daarom dat de dialoogvorm die Plato gebruikt de naam de 'socratische dialoog' krijgt. Het is niet met zekerheid te zeggen of Plato inderdaad alleen toeschouwer was de dialogen, of dat Plato Socrates alleen als *figurant* op laat komen in zijn dialogen, om stilistische redenen (Kraut, SEP, 2017).

De persoon Socrates - Socrates

Socrates (470-399 v.Chr.) was een filosoof in de stad Athene. Hij stond in Athene vooral bekend bij zijn vijanden als iemand met een kenmerkend uiterlijk en dat hij 'rond zou hangen met jonge mannen'. Bij zijn vrienden was Socrates voornamelijk de wijze vriend

waar gesprekken tot nieuwe inzichten zouden leiden. Uiteindelijk werd hij in 399 v.Chr. veroordeeld tot het drinken van de gifbeker voor 'het aanhangen van andere goden en het bederven van de jeugd' (SEP, Plato, 2020). Ook had Socrates de bijnaam 'Horzel van Athene' omdat hij in zijn gesprekken mensen stak om hun overtuigingen te bevragen. Socrates was niet populair bij de Senaat van dat moment in de republiek Athene, vandaar ook zijn veroordeling.

Er is buiten de geschriften van drie bronnen, Plato, Xenophon en Aristofanes weinig bekend over Socrates. Toch is het nagenoeg zeker dat Socrates wel degelijk bestaan heeft en dus niet alleen een figuur is in de dialogen van Plato, het toneelstuk 'Wolken' van Aristofanes en de held van de veldheer Xenophon.

2.2. Plato

Aan de hand van verschillende dialogen en secundaire bronnen worden de vier aspecten van vergelijking onderzocht vanuit het oogpunt van Plato.

Relatie onderwijs en de staat

Om de relatie tussen het onderwijs en de staat te bespreken, is inzicht in het wereldbeeld van Plato nodig. Het wereldbeeld van Plato wordt voornamelijk bepaald door zijn beeld van de mens in de wereld. De mens is een *ziel* in een *lichaam*; een *vorm in stof* (Decorte, 2000, pg. 29). Na de dood vergaat het lichaam en komt de ziel weer vrij. De ziel kan dan terugkeren naar de 'Ideeënwereld' (Decorte, 2000, pg. 35). Voor de mens om in de wereld te zijn is een weg naar de Ideeënwereld. In de Ideeënwereld is de wijsheid beschikbaar. Het lichamelijke van het leven van de mens in deze wereld is een belemmering voor de ziel: De ziel moet leren omgaan met de behoeften die bij een lichaam horen.³ Om elk mens goed te kunnen laten worden, is een staat nodig die dat ondersteunt. Die staat moet dan over een onderwijssysteem beschikken dat bijdraagt aan het doel van het goed opleiden van mensen. Voor Plato zijn goed burgerschap en een goed persoon met elkaar verbonden.

De persoon

Wanneer een persoon goed omgaat met de lichamelijke behoeften die horen bij het leven en zijn ziel onderhoud, dan kan de mens *goed* worden. Hier verbindt Plato niet meteen een morele component aan, het gaat hier om een 'doen waarvoor men gemaakt is' (Het bestel, 2010, pg. 77, 374B-C): Een horloge dat de correcte tijd aangeeft, is een *goed* horloge. Om goed te zijn als mens, dient de mens zich bezig te houden met het onderhouden van de ziel (Decorte, 2000, pg. 39).

Om de ziel te kunnen onderhouden speelt niet alleen 'goedheid' een rol. Voor Plato is de juiste plaats in de maatschappij innemen ook een belangrijk onderdeel van het individu. Iemand die niet de juiste plek inneemt of bijvoorbeeld probeert meerdere beroepen naast elkaar te doen, zal minder goed zijn in wat hij doet (Het bestel, 2010, pg. 108, r. 394E). Daardoor is de ziel als het ware te druk met het onderhouden van de verschillende lichamelijke en gemakkelijke mentale behoeften en kan zich daarom minder goed richten op het onderhoud van de ziel zelf. Het onderwijs moet bijdragen aan zowel het vinden van de juiste plaats in de maatschappij, als het worden tot een

³ Onder lichamelijke behoeften die de ziel belemmeren vallen o.a. seks, overdadig eten, luiheid en verleid worden.

goed mens. Zo verbindt Plato goed burgerschap met een goed mens zijn (Decorte, 2000, pg. 202-203).

Het onderwijs

In de ideale staat van Plato heeft het onderwijs als belangrijkste doel om mensen op te leiden tot goede mensen én burgers. Jongeren volgen onderwijs om zichzelf te trainen in het worden van een goed mens. Wanneer zij dus verkeerde voorbeelden krijgen, zullen zij minder goede burgers worden. Het is daarom van belang dat wat zij onderwezen krijgen, bijdraagt aan die moraliteit. In het Bestel (Het bestel, 2010, pg. 104, *r. 391E*) stelt Plato dat een deel van Homerus' verzen geschrappt zou moeten worden, omdat daarin de Goden als mensen worden afgeschilderd. Die verzen ondermijnen de goddelijkheid van de Goden en geven dus een verkeerde imitatie van de ideeën in de wereld. Goden vereren en ze direct vanuit de Ideeënwereld imiteren, is voor Plato een onderdeel van wat een goed mens doet.

Om jongeren goed onderwijs te bieden is het daarnaast wenselijk om jongeren te laten leren van de ouderen. Die hebben meer ervaring en kunnen zo hun kennis overbrengen. Zij hebben fouten al gemaakt en kunnen zo voorkomen dat de jongeren dezelfde fouten maken (Het Bestel, 2010, pg. 128, *r. 409B*).

Voor Plato bestaat het ideale onderwijs wel uit twee verschillende componenten, het fysieke en het mentale, maar niet uit verschillende vakgebieden. Een mens heeft aanleg voor een bepaald vakgebied en dient zich te specialiseren in het desbetreffende vakgebied. Dit vakgebied is te onderzoeken in de eerste fase van het onderwijs wat zich richt op een fysiek en een mentaal onderdeel. Een juiste balans tussen de twee is van belang om een mens goed te laten worden (Het Bestel, 2010, pg. 81, *r. 376E*) Na dit onderzoek vindt de selectie plaats voor de desbetreffende functie.

Iedereen doet dus dezelfde selectieprocedure en krijgt in die selectie een vak toegewezen. Zij die niet dapper genoeg zijn om wachter te worden, maar wel rechtvaardig zijn worden bijvoorbeeld rechter. Zo krijgt iedereen zijn ideale plaats toebedeeld (Decorte, 2010, pg. 202). Het doel van het onderwijs is dus niet alleen om elk mens op te leiden tot een goed mens, maar ook om in het onderwijs een plek te vinden voor die mensen in hun expertise. Deze expertise wordt niet, zoals misschien verwacht bepaald door de ouders, de kans is groter dat een timmerman een timmerman voortbrengt, maar dat is zeker niet eenduidig zo. De zoon van de timmerman kan ook wachter worden (Het Bestel, 2010, pg. 136, *r. 415A-C*). Niet alleen mannen, maar ook vrouwen krijgen de mogelijkheid om aan de selectie mee te doen (Het Bestel, 2010, pg. 309, *r. 540C*), maar omdat vrouwen wezenlijk anders zijn dan mannen, en vrouwen vooral aanleg hebben voor het grootbrengen van de kinderen en het onderhouden van het huishouden, zullen zij sneller die taak toebedeeld krijgen (Het Bestel, 2010, pg. 309, *r. 540C*).

Plato is zich er terdege bewust van dat onderwijs en opvoeding van wezenlijk belang zijn voor zijn ideale staat. Alleen met goed onderwijs kan een ideale staat gesticht worden. Mensen die niet de opleiding van de ideale staat hebben genoten kunnen daar dan bijna niet in plaatsnemen (Het Bestel, 2010, pg. 112, *r. 398A-B*). Zij zullen worden weggestuurd naar andere staten waar hun, waarschijnlijk, corrupte ideeën vandaan komen. Want voor Plato gold al: jong geleerd, oud gedaan. Zij die jong niet goed zijn opgevoed, zullen minder snel een plek vinden in de ideale staat (Het Bestel, 2010, pg. 134-135, *r. 413C-414B*).

De les

Een belangrijke vernieuwing die Plato deed in zijn onderwijssysteem is de invoering van de *hypothesen*. Taak van de leerlingen was om de hypothesen te onderzoeken en antwoorden te vinden (Scolnicov, 1988, pg. 2). Plato maakt hiermee expliciet dat twee tegenovergestelden niet tegelijkertijd waar kunnen zijn. Door middel van het opstellen van hypothesen kan dus de waarheid gevonden worden. Deze methode is voornamelijk een reactie op de sofisten. Scolnicov beschrijft dat het de sofisten zijn die niet één waarheid onderwezen. Voor de Sofisten kan 'het regent' en 'het regent niet' allebei waar zijn op hetzelfde moment⁴. De directe uitsluiting van de een door de aanwezigheid van de ander, werd door de sofisten niet erkend. Plato zet zich met zijn Ideeënwereld in, op één idee van een waarheid, alleen dan kan de ideale staat ontstaan.

2.3 Socrates

Nu een beeld is geschetst van Plato en zijn ideeën, zal worden doorgegaan met de ideeën van Socrates.

Relatie onderwijs en de staat

Voor Socrates zou de staat zich niet bemoeien met het onderwijs. Socrates werkte in het systeem, maar weigerde mee te doen aan het systeem. Wanneer hij gesprekken heeft met sofisten, is hij het eens met hun ideeën, maar stelt dat hun waarheidsidee niet klopt (Scolnicov, 1989, pg. 22). Voor Socrates bestond er geen Ideeënwereld naast de realiteit waarin men leeft (Scolnicov, 1989, pg. 14). Hij was een simpel man en leefde met de overtuiging dat overdaad zou leiden tot een slechte moraliteit (Memorabilia, 1994, pg. 27). Deze moraliteit kan alleen beter worden wanneer men vraagt naar de onderliggende overtuigingen. Deze vraag naar overtuigingen was voor Socrates voornamelijk te beantwoorden door met elkaar in gesprek te gaan, een dialoog te voeren.

De persoon

Een persoon moet bij Socrates zich niet te veel bezighouden met lichamelijke zaken, maar bezig zijn met het onderhouden van de ziel. Socrates beschouwt de ziel als een 'op-zichzelf'. De ziel bestaat ook zonder de lichamelijkheid van de waarneembare Wereld. Wanneer de mens sterft, vergaat de ziel niet, maar vervliegt ze terug in het niets (Decorte, 2000, pg. 31). Het onderhouden van de ziel is door deze abstractie bij uitstek een filosofische taak. De filosofie probeert de ziel los te maken van de lichamelijkheid. De taak van hen die zichzelf filosoof noemen, is daarnaast om de mensen om hen heen ook te motiveren tot het onderhouden van de ziel (Scolnicov, 1988, pg. 13). Zodoende ontstaat de 'lesmethode' van Socrates.

Het onderwijs

Het onderwijs van Socrates wordt bepaald door zijn ethiek. Die ethiek kan worden bereikt door tot waarheid te komen en daarna tot goedheid (Scolnicov, 1988, pg. 3). Oftewel, de deugd is kennis. Voor Socrates is het onderwijs dus een oefening in deugdelijk worden. Maar, Socrates maakt geen systeem voor het onderwijs. Dat kan hij ook niet, want om een 'school' of 'academie' op te richten, moet hij stellen dat hij een

⁴ Denk hier aan de schaarse momenten waarop het aan de ene kant van het huis wel regent en aan de andere kant niet, op hetzelfde moment zijn beide stellingen waar.

waarheid heeft die hij kan onderwijzen. Dit gaat lijnrecht in tegen de bekende uitspraak van Socrates: 'ik weet (alleen) dat ik niets weet'. Socrates beperkt zichzelf tot het voeren van dialogen en het bevragen van overtuigingen.

Het deugdzame project van de mens is een project dat het hele leven lang doorgaat. De taak van de filosofie is de ziel tot het goede te richten (Decorte, 2000, pg. 36). Het is het richten van de ziel wat het levensproject is wat Socrates ons in wil laten zien. Het is onder andere daarom dat Socrates stelt dat filosoof zijn, betekent: bezig zijn met sterven (Decorte, 2000, pg. 33).

De les

De methode die Socrates gebruikt voor zijn 'lessen' is een *elenchos*: Socrates neemt de premissen van zijn gesprekspartner aan, om die te dwingen zich opnieuw over de premisse te buigen (Scolnicov, 1988, pg. 17). Voorbeelden daarvan zijn niet alleen in de dialogen van Plato te vinden, maar ook vanuit Xenophon bekend (Memorabilia, 1994, pg. xv). Het grote voordeel van deze methode is dat ze overeenkomt met de onderwijs benadering van Socrates zelf. Deze benadering houdt in dat men zijn eigen tekortkomingen over zijn meningen van *binnenuit* moet vinden. Door het uitgangspunt van zijn gesprekspartner aan te nemen en daar vragen bij te stellen, of gevolg uit te trekken, dwingt Socrates zijn tegenstander om zijn eigen vooronderstellingen te bevragen (Scolnicov, 1988, pg. 17). De dialectiek van deze methode is daardoor ironisch (Scolnicov, 1988, pg. 2). Daarnaast levert het ons als lezer een ambivalent beeld op van de mening van Socrates. De methode weerhoudt Socrates ervan om vanuit zijn eigen mening te beargumenteren. Om de argumenten van zijn tegenstander te weerleggen, moet hij hun proposities aannemen, ook als die niet overeenkomen met zijn eigen persoonlijke mening (Scolnicov, 1988, pg. 2). De methode is daardoor uitsluitend destructief: Omdat er geen ruimte is om de eigen mening te verdedigen, blijft de vraag: hoe komen we dan dichterbij het goede volgens Socrates *zelf*?

Om dit te bereiken is de rol van de opvoeder⁵ essentieel. Socrates zag zichzelf als opvoeder, maar niet als leraar. Hij onderwees tenslotte dat hij niets wist (Scolnicov, 1988, pg. 16). Een opvoeder die de herinnering van de kennis in de ziel kon baren. Socrates noemt in de Theaetetus zichzelf de vroedvrouw van waarheid (Enquiring Minds, 2004, pg. 162-163; Decorte, 2000, pg. 28). De les en het onderwijs werken bij Socrates intensief samen om de mensen tot het goede te leiden: het uitgangspunt voor het onderwijs is de ethiek.

2.4 Vergelijking Plato & Socrates

Nu van zowel Socrates als Plato de vier aspecten besproken zijn, kunnen zij worden vergeleken. Het is na dit onderzoek duidelijk dat Plato en Socrates niet een en dezelfde zijn en ook voor het onderwijs andere idealen nastreefden.

Relatie onderwijs en de staat

Terwijl Plato één waarheid als uitgangspunt heeft voor zijn denken, houdt Socrates zich voornamelijk bezig met de mens en zijn overtuigingen. Volgens Scolnicov (Scolnicov, 1988, pg. 3) is dit het gevolg van de onmogelijke taak die Socrates aan zijn pupil heeft overgeleverd. Plato heeft een systeem nodig waarin hij kan verklaren waarom het onderwerp bestaat uit individuen en het systeem bindend is voor elk individu. In deze

⁵ Engels: 'Educator'

vraag zit de spanning tussen het onderwijs en de staat. Als de staat bepaalt hoe het onderwijs eruitziet, geldt dat voor alle individuen. Tegelijkertijd wordt het onderwijs gevormd door de individuen, die een rol krijgen in de staat.

Voor Socrates is deze relatie voor hemzelf niet heel relevant. Hij werkt om het systeem heen, zonder de ambitie te hebben het systeem of het bestel te veranderen. Zijn focus is altijd gericht op het goede, zo zien we ook in de *Phaedo* (Decorte, 2000, pg. 26). Wij kennen Socrates het meest doordat Plato zijn dialogen heeft geschreven. Zo is Socrates toch in het systeem beland.

De persoon

Omdat de menselijke natuur bij Plato een rol gaat spelen, verwacht Plato ook meer van degenen die naar de zelfverwezenlijking zoeken. Anders gezegd, grondiger onderzoek van de mens naar de ziel dan Socrates dat doet. Terwijl Socrates zich alleen bezighoudt met een goed mens worden, heeft het 'goed mens worden' voor Plato ook een verdere betekenis: Ze bepaalt of de ziel geschikt is om een glimp op te vangen van de Ideeën (Decorte, 2000, pg. 26). Daarnaast krijgt het individu bij Plato ook de functie van 'burger'. Terwijl bij Socrates het uitgangspunt van de les de ethiek is, moet dat bij Plato veranderen naar het opleiden van de geschikte burger en dat kan alleen door een goed mens te zijn. Ook hier onttrekt Socrates zich aan het systeem.

Het onderwijs

Plato moet voor zijn systeem van hypothesen en het opleiden van burgers voor de ideale staat een onderwijssysteem bedenken waarin uiteindelijk elke individu de juiste plaats inneemt. Het onderwijs krijgt hierdoor een maatschappelijke en *neutrale* rol. Neutraal, omdat er één waarheid aangewezen wordt. De waarheid wordt niet meer, zoals bij de sofisten, bepaald door wat het best werkt in de retoriek. Het doel van het onderwijs is voor de leerlingen dan ook om ze zelf na te laten denken en zo de waarheden te ontdekken (Scolnicov, 1988, pg. 30). Plato heeft dus als doel dat het onderwijs neutraal is, maar dat is het niet, omdat het onderwijs onderdeel van de staat is. Het onderwijs van Plato wordt geregeerd door zijn ideale staatsbestel. Het onderhoud van de ziel, is dus niet meer alleen voor de mensen zelf relevant, maar voor de gehele maatschappij.

De les

Deze verandering van ethiek voor het individu naar een groter belang voor de maatschappij is ook terug te vinden in de lesmethode. Bij Socrates is de ondervraging en de *elenchos* de methode, bij Plato moeten dit testbare assumpties worden: De hypothesen. Dit is een gevolg van de tweede vraag die Socrates zijn pupil overlevert: Hoe is de methode van Socrates te verbinden met het idee van universele waarheden? Plato's methode van hypothesen vereist dan ook de verdere uitbreiding van het onderwijssysteem als geheel; de waarheden moeten onderzocht worden.

2.5 Conclusie

Uit de vergelijking van Plato en Socrates komt duidelijk naar voren dat de twee van elkaar verschillen. Dit werd al algemeen aangenomen als het gaat om de dialogen van Plato en de uitspraken die Socrates daarin doet. De vergelijking leidt tot de conclusie dat Plato zich niet aan het opstellen van een systeem kan onttrekken. Hij probeert de

methode van Socrates voor iedereen beschikbaar te maken, maar loopt daardoor tegen de vraag van waarheden op. Om waarheden in te stellen is een systeem nodig dat de waarheden onderwijst; dat doet Plato dan ook. Hij stelt een systeem op waarin men leert naar waarheden te zoeken aan de hand van hypothesen. Doordat Plato een onderwijssysteem opzet en dat systeem verbindt aan de ideale staat, wordt de zoektocht naar het goede niet alleen voor de persoon voortgezet, maar vooral ook voor het goede burgerschap. Socrates ondermijnt juist door zijn positie in Athene, zijn onwil om iets op te schrijven en zijn gespreksvorm, alle systemen. Voor Socrates gaat het om goed voor de ziel zorgen, dan volgt goed burgerschap vanzelf.

Met deze conclusie kan de hypothese *'De figuur Socrates is niet dezelfde als de persoon Socrates'* bevestigd worden. In het volgende hoofdstuk zal worden onderzocht of de socratische dialoog dezelfde kan worden bevonden als de Socratische Methode.

Hoofdstuk 3 De Socratische Methode

3.1 Introductie

Nu we een antwoord hebben op de eerste onderzoeksvraag, kan er worden verder gegaan met de tweede onderzoeksvraag: *Is de Socratische Methode uit de 20^e eeuw meer verwant aan de Platoonse Socrates of aan Socrates zelf?*

In dit hoofdstuk zal worden getracht deze vraag te beantwoorden. Uit de sub-vraag volgt de volgende hypothese: *De methode zoals beschreven in de socratische dialogen van Plato of Socrates is niet dezelfde als de Socratische Methode die werd ontwikkeld in de 20^e eeuw.* Als startpunt wordt het college 'De Socratische Methode' van Leonard Nelson gebruikt. Nelson is de eerste die een systematische analyse geeft van wat de Socratische Methode inhoudt (Enquiring Minds, 2004, pg. 124). Vóór hem was de methode zeker in gebruik (Enquiring Minds, 2004, pg. 124), maar kwam het nooit tot een schematische opbouw die los kan staan van een degelijke kennis van Plato. Na een samenvatting van dit college volgt de context waarin dit college plaatsvindt en de achterliggende ideeën van Nelson die aan zijn Methode ten grondslag liggen. Aan de hand van deze context en het college zelf, zullen de vier aspecten worden beschreven. Aan de hand van die vier aspecten vindt een vergelijking plaats met de *figuur* Socrates en de historische Socrates, zoals gesteld in het voorgaande hoofdstuk. Aan de hand van deze vergelijking zal een antwoord worden gegeven op de vraag van dit hoofdstuk.

Nelson en zijn opvolgers

Leonard Nelson was dan wel de eerste die met een schematische weergave kwam van de Socratische Methode, hij was zeker niet de laatste. Toch is er voor deze scriptie gekozen om te beginnen bij het college van Nelson omdat hier de basis wordt gelegd voor de verdere uitbreiding en systematisering van de methode zelf. Dit hoofdstuk begint wel met het college van Nelson, maar probeert in de vier aspecten Nelson, zijn volgelingen en de context mee te nemen om tot een volledige beschrijving van de moderne Socratische Methode en de visies op het onderwijs te komen. Dit heeft uiteraard zijn beperkingen, maar voor deze scriptie lijken die de essentie niet te veranderen. De essentie van de Socratische Methode is nog steeds dezelfde: het bereiken van zoveel mogelijk inzicht op een zo diep en breed mogelijke manier. (Enquiring Minds, 2004, pg. 120).

3.2 De Socratische Methode van Leonard Nelson

Leonard Nelson (1882-1927) geeft in 1922 college op de Göttingen Pedagogical Society. Nelson is een neo-kantiaan die zich bekommerde om het achteruitgaande imago van de filosofie door het scepticisme (Beiser, 2015, pg. 284-285). Nelson stelt aan het begin van zijn college dat hij de Socratische Methode bespreekt om deze onder de aandacht te brengen bij de filosofen omdat hij de Socratische Methode ziet als een manier om de filosofie nieuw leven in te blazen. De taak van de filosofie is volgens Nelson altijd het bevragen van dogma's geweest. Het willen bevragen van dogma's levert het probleem op dat het methodisch bevragen van dogma's een methode vereist en dat is nou juist wat níet moet. Het bevragen van de dogma's moet niet met een eigen dogma gebeuren. Nelson ziet de Socratische Methode als een manier om dogma's te bevragen zonder zelf vanuit een dogma te redeneren (Enquiring Minds, 2004, pg. 127-128).

De filosofie heeft voor Nelson niet dezelfde taak als de wetenschap, maar is wel relevant voor de wetenschap (Forster, Gjesdal & Beiser, 2015, pg. 284-285). Door een methode vast te stellen om van filosofie een wetenschap te maken, kan de filosofie weer serieus genomen worden voor haar wetenschappelijke activiteiten (Forster, Gjesdal & Beiser, 2015, pg. 285). Ze was daaruit verbannen omdat de filosofie op geen enkele manier tot het absolute of tot a priori kennis van de natuur als geheel zou leiden (Forster, Gjesdal & Beiser, 2015, pg. 287). Volgens Nelson zijn er twee serieuze pogingen gedaan om de filosofie van een werkende methode te voorzien: Socrates en Kant, maar zij kregen daar geen waardering voor (Enquiring Minds, 2004, pg. 128).

Hoewel Kant een systeem schiep, was dat zeker niet wat Socrates deed. Socrates ondervroeg zijn medeburgers om andermans overtuigingen te bevragen en hun het pad naar de waarheid toe te wijzen. Hij wilde op geen enkele manier construeren dat hij de waarheid in pacht had (Ik weet (alleen) dat ik niets weet) (Enquiring Minds, 2004, pg. 129). Het is deze methode van ondervraging waar Nelson potentie ziet voor de taak van de filosofie. Het probleem wat Nelson probeert op te lossen met deze pedagogische methode is als volgt: De moderne wetenschappen zijn met hun vragen op zoek naar meer kennis en wat waar is, de taak van de filosofie is het onderzoeken van de metafysica waarop de wetenschappen zich baseren. Om de metafysica van de wetenschappen te onderzoeken is een methode nodig, maar die methode zou dan een eigen metafysica nodig hebben, een dogma waarop de methode gebaseerd is. Dus hoe kunnen we dan een bruikbare methode ontwikkelen? (Enquiring Minds, 2004, pg. 133). Omdat dus de methode zelf ook een dogma zou kunnen zijn, is het voor Nelson essentieel een geschikte methode te ontwikkelen die een logisch aanpak heeft, maar wel ruimte laat voor creativiteit (Enquiring Minds, 2004, pg. 133). Alleen dan kan de methode een oplossing bieden voor het probleem van de filosofie. Het is hier waar Nelson zich begint te distantiëren van Socrates en de Socratische dialogen van Plato. Wanneer het gaat over het vinden van de achterliggende principes van onze oordelen, stopt Socrates wanneer het voor Nelson interessant wordt (Enquiring Minds, 2004, pg. 140). Dit kan te wijden zijn aan de dialogen zoals Plato die heeft opgeschreven, die dialogen komen niet tot een consensus. Nelson heeft wel als doel om een consensus te bereiken.

Doel van de methode

Het doel van de methode van Nelson is de consensus. Nelson kan de stap maken naar consensus omdat hij in plaats van Socrates met verschillende gesprekspartners, de ondervraging van assumpties, een groepsproject maakt. Het is die consensus die dan als (tijdelijke) waarheid kan worden aangenomen. Nelson neemt voor zijn methode alleen het pedagogisch uitgangspunt van Socrates aan: Het tot inzichten komen door “planned, unremitting and consistent thinking” (Enquiring Minds, 2004, pg. 140). Dit is waar Nelson de grootsheid van Socrates als filosoof ziet. De grootsheid van Socrates als pedagoog uit zich in het stimuleren van het eigen denken en zijn pupillen laten inzien dat het uitwisselen van ideeën bescherming biedt tegen zelf-misleiding (Enquiring Minds, 2004, pg. 141). Voor Nelson is het niet voldoende om alleen aan deze taak van de filosoof en pedagoog te voldoen. Uit de uitwisseling van ideeën moet ook een algemene waarheid naar voren komen (Enquiring Minds, 2004, pg. 11). In de dialogen van Plato, komt Socrates nooit tot een eenduidige uitkomst. Daarbij komt dat de omvorming van een gesprek naar een groepsproject de rol van de leraar verandert. In plaats van te instrueren, houdt de leraar (door Nelson instructeur genoemd) zich afzijdig van de

inhoudelijke discussie: De leraar stelt alleen begeleidende vragen die tot reflectie oproepen (Enquiring Minds, 2004, pg. 144-145).

Principes van de methode

De Socratische Methode is ten eerste een conversatie. Volgens Nelson is conversatie de beste manier om te leren omdat die het dichtst bij het dagelijks leven staat (Enquiring Minds, 2004, pg. 136). Het schrift mist de levendigheid van het gesprek en blijft daarom minder goed hangen (Enquiring Minds, 2004, pg. 137). De eerste voorwaarde voor de methode is dan ook: een groep bij elkaar brengen met mensen die bereid zijn hun wil in te zetten om te leren. (Enquiring Minds, 2004, pg. 139; pg. 151).

Daarnaast is de Socratische Methode een *deductieve methode*: Ze extraheert algemene waarheden uit de uitwisseling van persoonlijke ervaringen. Het achterliggende idee is dat onze persoonlijke ervaringen verband houden met de waarheid; we waren ons daar alleen nog niet van bewust: 'To instruct the ignorant by compelling them to realise that they actually know what they did not know they knew.' (Enquiring Minds, 2004, pg. 141).

De Methode in de praktijk

Om dit mogelijk te maken, moeten de leerlingen zelf geëngageerd worden in een 'spontane activiteit' (Enquiring Minds, 2004, pg. 145). Daarom is het startpunt de vraag: 'Heeft iemand een vraag?' Het is de taak van de leraar om te wachten op deze vraag. Wanneer er vragen zijn 'legt hij ze voor aan de groep ter discussie.' (Enquiring Minds, 2004, pg. 145).

Het is wel de taak van de leraar om de vragen die niet goed genoeg gesteld worden te negeren, of ook aan de groep voor te leggen. De groep zal dan zelf de goede vragen behouden en de niet goed geformuleerde vragen afwijzen. Deze eerste fase is intensief, het stellen van de juiste vraag is een kwestie van uitproberen en fouten maken; filosofische problemen zijn meestal niet meteen duidelijk, ze moeten gezocht worden (Enquiring Minds, 2004, pg. 145).

Deze manier van onderzoeken leidt niet tot een rechte weg naar de vraag. Nelson zegt daarover: 'Finally, no one knows where the discussion is headed.' (Enquiring Minds, 2004, pg. 147). Dit is voor Nelson geen fout, maar onderdeel van het proces. Wanneer we in deze situatie zijn beland, moeten we de vraag stellen: Wat hebben we allemaal besproken? Net zoals Socrates dat doet in de dialogen.

Door op deze manier terug te redeneren worden de leerlingen gesterkt in het vertrouwen dat ze in staat zijn tot het vinden van waarheid, ook als het een hobbelige weg is (Enquiring Minds, 2004, pg. 147). Door te oefenen in het 'niet weten' worden de leerlingen niet bang van het gebrek aan kennis, maar zoeken ze het 'niet weten' juist op. Daardoor krijgen de leerlingen het uithoudingsvermogen wat zo hard nodig is voor het doen van grondig onderzoek (Enquiring Minds, 2004, pg. 148). Na genoeg oefening zal de leerling uiteindelijk in staat zijn om het pad van de regressieve methode uit zichzelf te volgen. Eerst moet de leerling zichzelf in de realiteit vaststellen, oftewel empirische waarnemingen doen. Vanuit daar kan dan geredeneerd worden (Enquiring Minds, 2004, pg. 149). De methode leidt uiteindelijk tot een set aan vaardigheden die wenselijk is voor de leerling.

Obstakels van de methode

Het verwerven van deze set aan vaardigheden is niet gemakkelijk. De Socratische Methode is niet zonder obstakels. Zowel de leerlingen als de leraar maken het Socratisch proces en zijn daarmee ook de facto de mogelijke spelbrekers.

Het belangrijkste bezwaar dat Nelson zelf noemt, is de mogelijke bemoeienis van de instructeur met de leerlingen (Enquiring Minds, 2004, pg. 151). Nelson eist van de instructeur om zijn mening buiten beschouwing te laten. De instructeur heeft alleen een faciliterende rol. De taak van de facilitator beperkt zich tot het vragen om verduidelijking of het voorleggen aan de groep van een vraag, ook als het vinden van de vraag eindeloos lijkt te duren (Altorf, 2016, pg. 9). Om dit goed te kunnen doen zullen niet alleen de leerlingen moeten oefenen, maar ook de facilitator. Heckmann zal onder meer de rol van de facilitator verder uitbreiden.

3.3 De aanpassingen van Heckmann

Gustav Heckman is de pupil van Nelson die de principes van Nelson in zijn leven heeft omgevormd tot een breed inzetbare methode (Enquiring Minds, 2004, pg. 11). Daarvoor heeft hij drie belangrijke veranderingen doorgevoerd.

Allereerst wordt de rol van de instructeur groter. De (door Heckmann zo genoemde) facilitator krijgt de mogelijkheid en de taak om te interveniëren wanneer hij dat nodig acht. Wanneer de Socratische Dialoog perfect verloopt, komt de facilitator op gelijke voet te staan met de deelnemers (Enquiring Minds, 2004, pg. 120). Dat is mogelijk volgens Heckmann omdat de taken die de facilitator uitvoert dan door de gehele groep worden uitgevoerd. De facilitator stelt zich dienstbaar op jegens de groepen die zich in het beginstadium bevinden; de groepen met de minder getrainde geesten. Dan heeft de facilitator de taak om de groep op het juiste pad te houden en hun pogingen tot dieper inzicht niet te laten verzanden. Bij Nelson heeft de facilitator deze taak nog niet. De facilitator heeft dan al wel de taak om de deelnemers te motiveren dat zij zichzelf duidelijk en doordacht uitspreken, maar dit is voor Nelson ook een obstakel van de methode zelf.

Ten tweede onttrekt Heckmann zich aan de neo-kantiaanse doctrine die voor Nelson nog een belangrijke rol speelt (Enquiring Minds, 2004, pg. 11). Het gaat in de Socratische Dialoog niet meer zozeer om de verbeterde rol van filosofie, maar vooral om het tot eigen inzichten komen. Nelson die getuige was van de verminderde rol van de filosofie, wilde met zijn methode de filosofie een nieuwe status geven. Bij Heckmann is in 1981 deze rol van de filosofie niet meer een kwestie. Dat verandert de intentie van de methode. In plaats van het ons kunnen oriënteren achter de dogma's wordt de methode een die uitnodigt tot eigen reflectie.

Tenslotte is de invoering van de vooraf vastgestelde vraag nieuw bij Heckman. Terwijl bij Nelson de meerwaarde van het vaststellen van de kwestie die besproken moet worden een van de belangrijkste onderdelen is, stelt Heckmann dat dit de discussie niet altijd ten goede komt. De reden daarvoor is dat hij verschillende negatieve ervaringen had, die het doel van de methode, het komen tot inzichten, niet ten goede kwamen (Enquiring Minds, 2004, pg. 110). Het doel voor Heckmann is het komen tot een beslissing, niet tot een consensus. Het genomen besluit telt dan voor een (tijdelijke) waarheid over de vraag die besproken is. Dat kan een meerderheidsbeslissing zijn. Heckmann en zijn facilitators bepalen van tevoren wat de vraag is die in die sessie besproken wordt.

Bij Heckmann verandert onder andere de verhouding tussen leraar en leerling, het is deze verhouding die hem het meest interesseert. Deze Socratische Dialoog van

Heckmann zijn zeker terug te voeren op Nelson, maar laten idealen achter zich om tot productiviteit te leiden. Daarnaast maakt Heckmann van de kleine schaal van Nelson een groot onderwijssysteem. Heckmann voert de methode in op scholen en in opleidingen tot leraren. Bij Nelson kan nog gesproken worden van een staatsondermijnende methode, maar dat kan bij Heckmann niet meer. Heckmann maakt de methode onderdeel van de staat.

3.4 De moderne Socratische Methode

De ideeën van Nelson en Heckman samen geven ons de mogelijkheid om op de vier aspecten van de relatie tussen het onderwijs en de staat een antwoord te kunnen geven voor de Socratische Methode.

Relatie onderwijs en de staat

Nelson laat zich niet direct uit over hoe de staat en het onderwijs met elkaar in verbinding zouden moeten staan. Hij doet dat wel over de relatie tussen de filosofie en de wetenschap. Daar ziet hij een duidelijke rol weggelegd voor de filosofie: Filosofen moeten de assumpties van de wetenschappen bevragen. Nelson heeft zijn methode ook op zo'n manier gebruikt. Hij organiseerde onder andere een school waarvan de meeste leerlingen zich uiteindelijk verzet hebben tegen het regime van nazi-Duitsland (Enquiring Minds, 2004, pg. 2) Het is voorbarig om te zeggen dat de Socratische Methode van Nelson het systeem volledig ondermijnt: hij richt een school op volledig gebaseerd op zijn Socratische Methode. Wel kan gezegd worden dat deze school haar leerlinge leert om kritisch te zijn op het systeem waar ze onderdeel van zijn. Heckmann heeft een duidelijk andere plaats in gedachten voor de Socratische Methode, die zou overal gebruikt moeten worden. Heckmann lijkt met zijn vooraf vastgestelde vragen en het willen maken van beslissingen, de leerlingen meer op te leiden tot goede burgers. Doordat beslissingen moeten worden genomen in diverse groepen, leert Heckmann zijn leerlingen vaardigheden voor het burgerschap.

De persoon

Voor zowel Nelson als Heckmann is het belangrijk dat de personen in het onderwijs zelf leren onderzoek doen. Nelson stelt dat het vaststellen van de realiteit en vanuit daar redeneren een belangrijke vaardigheid is voor het doen van grondig onderzoek. Ook stelt Nelson dat de wil van de leerlingen belangrijk is voor het slagen van een sessie. Heckmann heeft deze punten niet veranderd.

Het onderwijs

Nelson ontwikkelt geen volledig onderwijssysteem voor zijn Socratische Methode. Heckmann probeert de methode meer te integreren in het onderwijs, maar creëert ook geen systeem. Het grootste verschil lijkt hem te zitten in de mate van staatsondermijning die plaatsvindt met de methode. Ik zou willen stellen dat Nelsons eerste versie van de Socratische Methode niet staatsondermijnd, maar wel 'staatsbevragend' is. Bij Heckmann zie ik die vraag naar de staat niet terug, maar Heckmann probeert kritische burgers op te leiden. Met welk doel is mij onduidelijk. De Socratische Methode is dus allereerst een methode voor het onderwijzen van de filosofie. Later proberen zowel Nelson als Heckmann de methode ook voor andere vakgebieden zoals wiskunde in te zetten, en niet zonder succes (Enquiring Minds, 2004, pg. 10). Het startpunt van de methode is het bevragen van de dogma's, maar dat

bevragen komt ook in de andere vakgebieden van pas. Zo wordt de Socratische Methode toch ook geïntegreerd in het onderwijs.

De les

De Socratische Methode is een methode van ondervraging met als doel het inzicht verschaffen aan de deelnemers. Omdat het proces in een groep wordt gedaan, leidt dat niet alleen tot inzichten in het individu, maar ook van de andere leden van de groep. Dat levert bredere en diepere inzichten op. We worden geconfronteerd met het denken van de anderen in de groep en die ideeën worden net zo serieus genomen als die van onszelf.

De facilitator heeft een actieve rol en begeleidt het proces. Wel is het belangrijk dat de facilitator zich inhoudelijk buiten de discussie houdt. Zo worden de deelnemers het meest gestimuleerd om zelf te denken. Hoewel deze rol dus iets is aangescherpt bij Heckmann, verandert dat de intentie van de les zelf niet.

3.5. Vergelijking Socratische Methode met Socrates

Nu de moderne Socratische Methode besproken is op de vier aspecten, volgt nu de vergelijking van de Socratische Methode met de Platoonse Socrates en de historische Socrates. Deze vergelijking vindt ook aan de hand van de vier aspecten plaats.

Relatie onderwijs en de staat

Wanneer we de Socratische Methode van Nelson en Heckmann naast de dialoog van Plato en de historische Socrates leggen, zijn er opvallende overeenkomsten. Ten eerste is zowel Plato als Heckmann, de opvolger van een denker die zich buiten het systeem bevond en hebben zij beiden gezorgd dat de bedachte methode het grote publiek heeft bereikt. Bij Plato door de dialogen op te schrijven, bij Heckmann door na de tweede Wereldoorlog het werk van Nelson door te zetten.

Ten tweede proberen zowel Nelson als Socrates de assumpties van anderen te bevragen. Socrates doet dat in gesprek en Nelson doet dat ook in gesprek, maar dan in vooraf vastgestelde sessies. Bij zowel Nelson als Socrates is het vinden van de eerste vraag van belang en misschien wel het belangrijkste van het hele gesprek.

Zowel Plato als Heckmann, vinden niet de vraag het belangrijkste, maar het antwoord daarop. Voor Plato moet dit richting geven aan het vinden van waarheid en voor Heckmann voor het komen tot een beslissing over de gestelde vraag.

Als laatste zien alle vier de taak voor de filosofie om zich bezig te houden met de assumpties die in de andere wetenschappen, of dat nou de sofisten of de moderne natuurwetenschappen zijn, aangenomen worden.

De relatie tussen het onderwijs en de staat is dus niet eenduidig aan te wijzen; wel is duidelijk dat Heckmann en Plato meer bezig zijn met het creëren van een systeem dan Nelson en Socrates dat doen.

De persoon

Voor zowel Socrates als Nelson, als Heckmann en Plato, is bij de persoon de wil om iets te leren van belang voor het succes van het onderwijs. Hoewel Nelson en Heckmann het niet meer hebben over het worden van goede mensen, resoneert wel het idee van Plato dat je als mens moet doen waar je goed voor bent. Voor Nelson en Heckmann is dat het gebruiken van het verstand.

Het onderwijs

Terwijl Plato een compleet systeem ontwerpt om de mensen tot goede burgers op te leiden, doet de Socratische Methode dat niet. Wel is de Socratische Methode niet alleen van belang voor het geven van filosofie maar ook voor andere vakgebieden. Bij Plato krijgt de filosofie de hoogste positie, de Socratische Methode laat zich niet uit over de hiërarchie van de vakken, maar probeert met de methode de filosofie onderdeel te maken van het curriculum. Heckmann probeert de Socratische Methode wel degelijk te integreren in het onderwijssysteem, terwijl Nelson eerder langs het systeem werkte.

De les

De opzet van de Socratische Methode is systematischer dan de dialogen die we zien bij Plato. Dat is logisch omdat de Socratische Methode door Nelson tot een methode wordt gemaakt, en dus reproduceerbaar moet zijn. Nelson houdt zich meer vast aan de dialoogvorm van Socrates zelf, terwijl Heckmann een lesmethode ontwikkelt met meer eisen en verantwoordelijkheden voor de facilitator. Wel staat de wil om te leren ook in de les centraal. Bij Heckmann en Nelson op gelijke voet en zeker ook bij Plato en waarschijnlijk ook bij Socrates. De dialogen van Plato stoppen wanneer de deelnemers te moe of te kribbig worden om nog een functionele discussie te voeren. Dit stoppen wanneer de wil niet meer aanwezig is, is ook een belangrijke voorwaarde voor Nelson en Heckmann om de sessie te laten slagen.

3.6 Conclusie

Aan de hand van de vergelijking op de vier aspecten, kan de hypothese van dit hoofdstuk worden beantwoord: *De methode zoals beschreven in de socratische dialogen van Plato of Socrates is niet dezelfde als de Socratische Methode die werd ontwikkeld in de 20^e eeuw.* Ook deze hypothese wordt bevestigd, alhoewel het er meer op lijkt dat Heckmann-Plato en Nelson-Socrates een directere lijn naar elkaar methode hebben. In het volgende hoofdstuk zal de hoofdvraag beantwoord worden met behulp van de twee beantwoorde hypothesen van dit en het vorige hoofdstuk.

Hoofdstuk 4 Het heikele punt voor Rancière

4.1. Introductie

Nu in de voorgaande hoofdstukken de vier aspecten van de verschillende standpunten zijn voorgekomen, zal in dit hoofdstuk de vergelijking worden gemaakt van Rancière naar Socrates, de Platoonse Socrates en de Socratische Methode. Aan de hand van deze vergelijking wordt uiteindelijk de hoofdvraag van deze scriptie beantwoord: *Heeft Rancière goede gronden voor zijn opvatting dat de socratische methode leidt tot het opleiden zoals op de manege?*

4.2. Vergelijking

Relatie tussen het onderwijs en de staat

Voor Rancière is er een duidelijke verbinding tussen het onderwijs en de staat. Niet alleen in het systeem, dus in vorm, maar ook in inhoud, houden de twee verband. Dit is vergelijkbaar met de functie die onderwijs heeft voor de ideale staat van Plato: Het onderwijs leidt tot goed opgeleide burgers en daarmee tot een goede staat. Het onderwijs is dus voor zowel Rancière als Plato een politieke aangelegenheid. Maar, Rancière probeert met het verhaal van Jacotot aan te tonen dat het onderwijs beter is wanneer met zich aan de politiek onttrekt. Plato daarentegen ziet juist de meerwaarde van de politiek voor het onderwijs. Socrates doet hier geen uitspraken over en ook Heckmann en Nelson zien geen ineengestengelde relatie tussen het onderwijs en de staat, of het maakt hen niet zoveel uit. Wel is Heckmann meer bezig met het institutionaliseren van de Socratische Methode dan Nelson dat gedaan heeft.

De persoon

In dit aspect van het onderwijs, de persoon, is het lastig eenduidige verschillen aan te duiden. Voor alle auteurs geldt, dat de motivatie van de leerlingen essentieel is voor het slagen van het onderwijs. Ook al is er in de oudheid geen sprake van een 'wil' zoals wij die kennen, toch wordt aandacht wel op prijs gesteld in de dialogen van Plato.

Het onderwijs

Wanneer we dan kijken naar het onderwijs als geheel, valt ten eerste op dat zowel de Socratische Methode, Rancière en Socrates geen volledig systeem maken waarin hun lesmethoden plaats zouden kunnen krijgen. Alleen Plato biedt ons een volledig systeem in zijn ideale staat. Toch is er een gelijkenis tussen Plato, Rancière en Heckmann. Alle drie hebben zij als opvolger van hun 'meester', ervoor gezorgd dat hun methode niet in de vergetelheid terecht kwam. Zij hebben, ondanks het niet altijd maken van een systeem, wel gezorgd dat de ideeën over het onderwijs, nog wel beschikbaar zijn. Opvallend hierin is wel dat Rancière zich expliciet afzet tegen de institutionalisering van de onderwijsmethode van Jacotot, terwijl Heckmann en Plato wel het Socratische erfgoed verwerken tot een systeem.

De les

Voor de les zijn zowel overeenkomsten als verschillen aan te wijzen tussen de auteurs. Allereerst, is het eerdergenoemde gebruik van de wil of aandacht een belangrijke

overeenkomt. Alle auteurs, Rancière, Jacotot, Plato, Socrates, Heckmann, Nelson, zijn ervan overtuigd dat het leren alleen mogelijk is met inzet van aandacht en de wil. Een van de verschillen is de rol die de leraar heeft in de les. Waar bij Jacotots ideeën de leraar eigenlijk geen inbreng heeft, is dit bij Plato en bij Heckmanns versie van de Socratische Methode geen optie. Daar wordt de leraar gezien als waardevol voor het beoordelen van het presteren van de leerling. Bij Socrates en bij Nelson vinden we meer de rol die Rancière en Jacotot voor ogen hebben; die van de vrager naar de assumpties van de leerling.

4.3 Rancière en de manege

Nu de vier aspecten van het onderwijs voor alle auteurs zijn vergeleken, blijft de vraag over: *Heeft Rancière goede gronden voor zijn opvatting Rancière de socratische methode alsof men opgeleid wordt op de manege?*

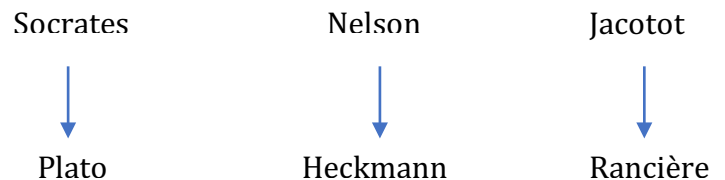
Allereerst moet gezegd worden dat het Rancière duidelijk geen verschil maakt tussen de figuur Socrates en de historische Socrates. Dat is onder andere terug te zien in de lezing van Nelson van Socrates, waarin Socrates alleen de rol van ondervrager krijgt, en niet zijn leerlingen tot waarheid leidt. Het is denk ik terecht dat Rancière de manier waarop Socrates wordt afgeschilderd door Plato, niet toejuicht in zijn ideeën over het onderwijs. Plato heeft een ideaal voor ogen, en Rancière deelt dat ideaal niet. Interessant is wel dat Rancière zich probeert los te maken van Plato, maar ook overeenkomsten met hem vertoont, zoals het gebruik van Jacotot en het uitgangspunt dat goed onderwijs leidt tot goed burgerschap.

Het lijkt mij ook duidelijk dat Rancière met de socratische methode niet de moderne Socratische Methode bedoelt. Deze Socratische Methode leidt niet naar de waarheid, maar naar een beslissing.

Het probleem van Rancière met de socratische methode in Plato is dat Plato Socrates in de dialoog zijn leerlingen tot inzichten laat komen die hij zelf al weet. Plato wil dat de gesprekspartners van Socrates bepaalde conclusies trekken. Deze ongelijkheid van de 'Oude Meester' die wel weet waar het gesprek toe moet leiden, is dus het eerste voorbeeld van de ongelijkheid die voor Rancière tot een gebrek aan emancipatie. Maar, dit is niet Socrates zelf, maar de Platoonse Socrates die zijn leerlingen opleidt op de manege.

Gelijkenissen in meesters en opvolgers

Opvallend zijn de gelijkenissen tussen de opvolgers en de 'meesters', weergegeven in figuur 1. De 'meesters' bestaan doordat hun opvolgers hen de moeite waard vonden om over te schrijven. Dit

Figuur 1

bevestigt de eerder aangegeven spanning in de relatie tussen de staat en het onderwijs. Wanneer men wil dat een methode onderdeel wordt van het systeem, dient met zich te verhouden tot het systeem. Daar wordt het lastig wanneer men probeert vrijheid te onderwijzen, zoals Socrates, maar ook Jacotot en Nelson doen. Vrijheid onderwijzen in een onvrij systeem, ondermijnt de vrijheid van de methode. Dat is waar Socrates, Nelson en Jacotot elkaar vinden, alle drie hebben zij een methode bedacht die niet in het traditionele systeem past. Zij hebben ook alle drie hun opvolgers nodig om

hun methode niet te laten verhongeren, maar daarvoor moeten zij een deel van hun methode loslaten: De vrijheid.

4.4 Conclusie

De vergelijking geeft ons inzicht in de verschillen en overeenkomsten tussen Rancière en de andere perspectieven op de socratische dialoog. Voor Rancière vormt vooral de Platoonse Socrates problematisch, omdat Socrates het eerste voorbeeld is van de 'Oude Meester' die zijn leerlingen het juiste pad op leidt. Dat ondermijnt het emancipatoire idee dat Rancière heeft.

De gelijkenissen tussen de drie meesters en opvolgers zijn opvallend omdat - onverwacht- alle drie de meesters van de socratische methode hun opvolgers dwingen om een deel van de methode, de vrijheid die onderwezen dient te worden, te laten gaan, om haar levensvatbaar te maken in het systeem. Het systeem vereist van de methode een toezegging tot het systeem waar ze zich zo graag tegen af wil zetten.

Hoofdstuk 5 Conclusie

Introductie

Deze scriptie begon met de vraag wanneer onderwijs ‘goed onderwijs’ is. Door een klein stukje van deze grote vraag te beantwoorden, is er hopelijk bij de lezer interesse gewekt voor dit onderwerp.

Door middel van twee vragen kan een antwoord gegeven worden op de vraag: *Waarom vindt Rancière de socratische methode alsof men opgeleid wordt op de manege?* Deze twee vragen waren nodig om eerst uit te vinden of er een verschil is tussen Socrates, Plato en de Socratische Methode.

De manege

Door eerst het denken van Rancière te onderzoeken, en daarna de drie andere perspectieven los van elkaar te onderzoeken en daarna te vergelijken, kan Rancière vergeleken worden met de andere auteurs. Zo is het voorgaande hoofdstuk ook ingezet. De uitkomst van de vergelijking levert ons een verrassend beeld op van waar Rancières probleem met de socratische methode zich bevindt. In plaats van problemen bij de ondervraging van Socrates, blijkt het probleem voor Rancière te zitten in het systeem dat Plato, en dus niet Socrates, heeft gemaakt. Dit systeem limiteert de vrijheid van de politiek en is daarom per definitie ongelijk. Omdat politiek voor Rancière altijd een ‘streven is naar’ gelijkheid, ligt daar voornamelijk het probleem met de manege-opleiding van Plato.

Uit het voorgaande hoofdstuk komt ook naar voren dat er veel overeenkomsten zitten tussen de opvolgers en de ‘meesters’. Dit is opvallend omdat daarmee de complicaties van de relatie tussen het onderwijs en de staat naar voren komen. De opvolgers worden voor de onmogelijke taak gezet om vrijheid te onderwijzen in een onvrij systeem. Dat is onmogelijk dus moeten zij concessies doen aan de vrijheid van de methode om haar levensvatbaar te maken.

Onderwijs voor burgerschap

Een laatste interessante bevinding uit de analyse is de verandering van Socrates naar Plato. Socrates heeft als uitgangspunt voor het onderwijs ethiek en Plato heeft een goed burgerschap als uitgangspunt. Het is interessant te overwegen of ethiek nog een substantieel onderdeel is van wat burgerschapsonderwijs hedendaags is en welke gevolgen dat heeft voor de functie van het onderwijs. Dit is echter een mooi onderwerp voor een vervolgonderzoek. Voor nu denk ik dat we kunnen concluderen dat het uitgangspunt van alle perspectieven blijft om de socratische methode te gebruiken om assumpties van anderen te kunnen bevragen. Of die methode een plaats kan krijgen in de maatschappij, is een andere vraag.

Bibliografie

- Altorf, H.M., (2019). Dialogue and discussion: Reflections on a Socratic method. *Arts and Humanities in Higher Education*, 18(1), 60-75.
- Citton, Y., (2010). Jacques Rancière key concepts, in *Key Concepts*, edited by Durranty, J. Durham: Acumen.
- Decorte, J. (2000) *De uitgelezen Plato*. Amsterdam: Boom uitgevers.
- Dillon, M. (2005). A Passion for the (Im)possible: Jacques Rancière, Equality, Pedagogy and the Messianic. *European Journal of Political Theory*, 4(4), 429-452.
- Forster, M., Gjesdal, K., & Beiser, F. (2015). Neo-Kantianism. In *The Oxford Handbook of German Philosophy in the Nineteenth Century* (p. The Oxford Handbook of German Philosophy in the Nineteenth Century, Chapter 14). Oxford University Press.
- Greenblatt, S. (2012). *The Swerve, How the world became modern*. New York: W.W. Norton & Company.
- Kraut, R., (2017) Plato, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford: Stanford University. PDF download in 2020.
- Mukhopadhyay, R., & Narayanan, V. (2014). 'The Ignorant Schoolmaster': Jacotot/Rancière on Equality, Emancipation and Education. *Contemporary Education Dialogue*, 11(2), 221-234.
- Plato. (2017) *Het Bestel*. 10e druk. Amsterdam: Prometheus. Vertaald door: Hans Warren en Mario Molengraaf.
- Rancière, J. (2007) *De onwetende meester, vijf lessen in intellectuele emancipatie*. 1e druk. Leuven: Acco. Vertaald en ingeleid door Jan Masschelein.
- Rancière, J. (1991) *The ignorant schoolmaster, five lessons in intellectual emancipation*. California, USA: Stanford University Press. Translated, with an Introduction by Kristin Kross.
- Saran, R., Neisser, B. (2004). *Enquiring Minds, Socratic dialogue in education*. Londen: Institute of Education Press.
- Scolnicov, S. (1988). *Plato 's Metaphysics of Education* (RLE: Plato). Londen: Routledge.
- Xenophon. (1994) *Memorabilia*. Ithaca, New York, USA: Cornell University Press. Translated and annotated by Amy L. Bonnette.